

**OMMAVIY SHARTNOMA:
NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI**
Yo'ldosheva Muxlisa Alisher qizi

Annotatsiya: mazkur ilmiy-tahliliy yozma ishida ommaviy shartnomaning mohiyati, taraflarning huquq va majburiyatlari, shuningdek ularning javobgarligi, ommaviy shartnomani bajarish va bekor qilish asoslari, ommaviy shartnoma bo'yicha nazariya va amaliyotdagi muammolar hamda ularni bartaraf qilish bo'yicha takliflar, shu bilan birga qonunchilikni takomillashtirish istiqbollari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ommaviy shartnoma, shartnoma erkinligi tamoyili, shartnomani bajarish, shartnomani bekor qilish, fuqarolik-huquqiy munosabatlar, javobgarlik, shartnoma narxi, nazariya muammolari, amaliyot muammolari, jismoniy shaxs, yuridik shaxs, iste'molchi, davlat.

**PUBLIC CONTRACT:
THEORY AND PRACTICE PROBLEMS**
Yuldasheva Mukhlisa Alisher kizi

Abstract: in this scientific-analytical written work, the nature of the public contract in civil law, the rights and obligations of the parties, as well as their responsibilities, the grounds for the execution and cancellation of the public contract, the problems in theory and practice of the public contract, and suggestions for their elimination. along with the prospects of improving the legislation were analyzed.

Key words: public contract, the principle of freedom of contract, execution of the contract, cancellation of the contract, civil-legal relations, liability, contract price, problems of theory, problems of practice, physical person, legal person, consumer, state.

**ПУБЛИЧНЫЙ ДОГОВОР:
ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**
Юлдашева Мухлиса Алишер кизи

Аннотация: В данной научно-аналитической письменной работе проанализированы сущность публичного договора в гражданском праве, права и обязанности сторон, а также их ответственность, основания для исполнения и расторжения публичного договора, проблемы в теории и практике публичного договора, а также предложения по их устранению. Наряду с этим были проанализированы перспективы совершенствования законодательства.

Ключевые слова: публичный договор, принцип свободы договора, исполнение договора, расторжение договора, гражданско-правовые отношения, ответственность, цена договора, проблемы теории, проблемы практики, физическое лицо, юридическое лицо, потребитель, государство.

KIRISH

Ommaviy shartnoma fuqarolik-huquqiy munosabatlar tizimida keng tahlil qilinmagan, deyarli ochib berilmagan mavzulardan biridir. Ommaviy shartnoma fuqarolik qonunchilidagi boshqa shartnomalardan farqli ravishda “shartnoma erkinligi tamoyili”ni istisno qiluvchi shartnoma hisoblanganligi sababli ham boshqa shartnomalardan ajralib turadi.

Bilamizki, fuqarolik-huquqiy munosabatlarning negizini tenglik, erkinlik, xususan, shartnoma tuzishdagi erkinlik kabi muhim tamoyillar tashkil etadi. Fuqarolik qonunchiligi bilan birgalikda bosh Qomusimiz – O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham har bir shaxsning qonuniy huquq hamda manfaatlari eng oliy qadriyat darajasida belgilab qo‘yilgan. Xususan, O‘zbekiston

Respublikasining Konstitutsiyasining 19-moddasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega ekanliklari, shuningdek, jinsi, irqi, millati, dini, ijtimoiy kelib chiqishi va mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida teng ekanligi belgilab qo'yilgan. Shuningdek, Konstitutsiyamizning 54-moddasida insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning eng oliy maqsadi ekanligi qayd etilgan.

Ommaviy shartnoma ham o'z navbatida, shartnoma erkinligi tamoyilini qaysidir ma'noda istisno qilishi bilan birgalikda shartnomaning zaif tomoni hisoblangan iste'molchini himoya qilishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Shunday bo'lishiga qaramasdan, ommaviy shartnoma bilan bog'liq munosabatlar fuqarolik-huquqiy munosabatlari ichida eng kam yoritilgan munosabat hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Ushbu ilmiy-tahliliy yozma ishining dolzarbligi ommaviy shartnoma uning "majburiy tomoni" hisoblangan tashkilotning shartnoma tuzish erkinligi huquqini yetarlicha amalga oshira olmasligi, shu sababli amaliyotda ommaviy shartnoma bilan bog'liq muammoli vaziyatlarning yuzaga kelayotganligi, shuningdek, shartnoma tuzishda har ikki tomonning huquqlari bir xilda ta'minlanishiga emas, balki shartnomaning "ojiz tomoni" hisoblangan iste'molchi huquqlarining e'tirof etilishiga, ya'ni shartnomani tuzishdan tortib uning ijro etilish masalasiga qadar iste'molchining huquqlari himoya ostida bo'lishi bilan tavsiflanadi.

Ommaviy shartnomaning muammolari ko'pincha xususiy va jamoat manfaatlari o'rtasidagi munosabatlar, fuqarolik kodeksidagi imperativ va dispozitiv normalar ehtiyojlari bilan bog'liq. Ushbu umumiy huquqiy muammolar singari, ommaviy shartnoma uchun ham shaxsiy manfaatlar jamoat manfaati uchun cheklanishi kerak bo'lgan chegarani to'g'ri belgilash muhimdir. Amaldagi qonunlarga ko'ra, afsuski, bu chegara aniq belgilanmagan.

Bir tomon, ya'ni tashkilot tovarlarni sotish, ishlarni bajarish yoki unga murojaat qilgan har bir kishiga xizmat ko'rsatish majburiyatini o'z zimmasiga oladigan shartnoma ommaviy shartnomadir. Agar biz uni boshqa shartnomalar bilan taqqoslaydigan bo'lsak, ommaviy shartnoma uni tuzishga majbur bo'lgan tashkilot faoliyati va u bajaradigan funksiyalar jihatidan farq qiladi. Ommaviy shartnoma shartlari O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan tasdiqlanadigan namunaviy shartnomalar (qoidalar) yoki ommaviy shartnoma taraflari uchun majburiy bo'lgan boshqa qoidalarga muvofiq bo'lishi lozim.

Ommaviy shartnomaning o'ziga xos xususiyati shundaki, tashkilot ushbu shartnomani tuzishdan bosh tortishga, shuningdek, tovarlar, ishlar yoki xizmatlar narxini hamda ommaviy shartnomaning boshqa shartlarini o'zgartirishga haqli emas. Shu sababli ham ushbu yo'nalishda olib boriladigan nazariy ishlanmalar natijalari, xususan, mazkur bitiruv malakaviy ishi muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, bevosita amalga oshiriladigan qonun ijodkorligi va huquqni qo'llash faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ommaviy shartnoma – tijorat tashkiloti tomonidan unga murojaat qilgan har bir kishiga tovarlar, ishlar yoki xizmatlarni sotish bo'yicha majburiyatlarini belgilaydigan shartnoma. Ommaviy shartnoma – bu foyda keltiradigan tadbirkorlik yoki boshqa biron bir faoliyatni amalga oshiruvchi shaxs bilan tuzilgan va unga tovarlarni sotish, ishlarni bajarish yoki xizmatlarni ko'rsatish bo'yicha talablarni belgilaydigan shartnoma bo'lib, bunday shaxs o'z faoliyati tufayli unga murojaat qilgan har bir kishi bilan shartnoma tuzishga kirishishi kerak (chakana savdo, umumiy transportda tashish, aloqa xizmatlari, energiya ta'minoti, tibbiy xizmat, mehmonxona xizmati).

Ommaviy shartnomaning muammolari ko‘pincha xususiy va jamoat manfaatlarini o‘rtasidagi munosabatlar, Fuqarolik kodeksidagi imperativ va dispozitiv normalar ehtiyojlari bilan bog‘liq. Ushbu umumiy huquqiy muammolar singari, ommaviy shartnoma uchun ham shaxsiy manfaatlar jamoat manfaati uchun cheklanishi kerak bo‘lgan chegarani to‘g‘ri belgilash muhimdir. Amaldagi qonunlarga ko‘ra, afsuski, bu chegara aniq belgilanmagan va shuning uchun sud amaliyotida va ma‘muriy organlar amaliyotida ommaviy shartnoma normalaridan kamdan-kam foydalaniladi.

Bir tomon – tadbirkor tovarlarni sotish, ishlarni bajarish yoki unga murojaat qilgan har bir kishiga xizmat ko‘rsatish majburiyatini o‘z zimmasiga oladigan shartnoma ommaviydir. Agar biz uni boshqa shartnomalar bilan taqqoslasak, shartnomaning ushbu turi o‘zining subyektlari bilan farqlanadi. Ommaviy shartnoma shartlari O‘zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan tasdiqlangan namunaviy shartnomalar (qoidalar) yoki ommaviy shartnoma taraflari uchun majburiy bo‘lgan boshqa qoidalarga muvofiq bo‘lishi kerak. Tuzilgan ommaviy shartnoma shartlariga majburiy qoidalarga rioya qilmaslik ularning ahamiyatsizligiga olib keladi. Ommaviy shartnomaning o‘ziga xos xususiyati shundaki, tashkilot ushbu shartnomani tuzishdan bosh tortishga, shuningdek tovarlar, ishlar yoki xizmatlar narxini, shuningdek, ommaviy shartnomaning boshqa shartlarini o‘zgartirishga haqli emas.

Shartnomani ommaviy deb tavsiflovchi bir nechta belgilar mavjud. Bu borada olimlar ularning har xil sonini taklif qilishadi¹. Yu.G.Leskova ommaviy shartnomaning to‘rtta ajralmas xususiyatlarini ta’kidlashni taklif qilgan bo‘lib, ularni quyida birma-bir ko‘rib chiqamiz.

¹ Дедиков С. Публичный договор // Хозяйство и право. 2012. №11. С. 116-120.
SJIF: 5.051

Birinchidan, maxsus subyekt tarkibi. Tijorat tashkiloti har doim davlat shartnomasining majburiy ishtirokchisi hisoblanadi. Ba’zi fuqarolar shartnomaning ikkinchi tomonini ham taklif qilishadi – tovarlarni sotib olgan, ishlarga, xizmatlarga (iste’molchiga) buyurtma bergan shaxs ommaviy shartnomani tavsiflovchi xususiyat sifatida ko‘rib chiqiladi, bu ushbu ishning alohida bobida batafsilroq muhokama qilinadi.

Ikkinchidan, tijorat tashkiloti tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatning o‘ziga xos xususiyati. Ushbu toifaga nisbatan ba’zi huquqiy noaniqliklar mavjud, chunki atama baholovchidir – qonunning o‘zi tijorat tashkiloti tomonidan tuzilgan shartnomani ommaviy deb tasniflashga imkon beradigan faoliyat turini ko‘rsatmaydi. Ommaviy shartnoma ta’rifida baholash tushunchalarining qonun hujjatlarida birlashtirilishi ba’zi mualliflarning tanqidiga sabab bo‘ladi: “...agar majburiy normada umuman olganda, qonun bilan belgilanmagan baholash tushunchasi mavjud bo‘lsa, unda uni qo‘llashning bir ma’nodiligi amalda imkonsiz bo‘ladi, buni qo‘llash amaliyoti ham, nazariyasi ham shunday ko‘rsatadi. Bu holat dastlab barqaror va bir xil bo‘lishi kerak bo‘lgan amaliyot, ayniqsa, sud amaliyotining rivojlanishi va barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmasligi mumkin”.

Shuningdek, ular ushbu qismdagi qonunni tanqid qilish asossiz deb hisoblaydilar, chunki ommaviy shartnoma fuqarolik shartnomalarining turlaridan biri emas, balki uning mulki yoki deyarli har qanday shartnoma muayyan shartlar ostida tushishi mumkin bo‘lgan maxsus huquqiy formuladir. Shuning uchun qonunda ommaviy bo‘lgan barcha shartnomalarni majburiy sanab bo‘lmaydi.

Fuqarolik kodeksining 358-moddasi boshqa narsalar qatorida, ko‘rib chiqilayotgan tijorat tashkiloti tovarlarni sotish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar

ko'rsatish faoliyatini amalga oshirishi shart. Turning individuallashtiruvchi xususiyati butun jinsga (shu kabi barcha tijorat tashkilotlariga) xos bo'lgan narsa deb hisoblanmaydi. Shuningdek, qonun ommaviy shartnomalarning to'liq bo'lmagan ro'yxatini – chakana savdo, jamoat transportida tashish, aloqa xizmatlari, energiya ta'minoti, tibbiyot, mehmonxona xizmatlari va boshqalarni nazarda tutadi.

Uchinchidan, tijorat tashkilotining unga murojaat qilgan har qanday shaxs bilan shartnoma tuzish majburiyati.

To'rtinchidan, shartnoma shartlari tashkilotga murojaat qilgan barcha shaxslar uchun bir xil bo'ladi.

Sanab o'tilgan xususiyatlarning kombinatsiyasi shartnomani ommaviy sifatida tavsiflaydi. Adabiyotlarda ommaviy shartnomaning boshqa belgilari ham aniqlangan. Masalan, fuqarolik huquqi bo'yicha darslikda A.P.Sergeeva, Yu.K.Tolstoy, yuqoridagi ikkitasiga qo'shimcha ravishda, boshqa mualliflar ham O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 358-moddasida ko'rsatilgan faoliyatni tushunadigan ommaviy shartnoma belgisi sifatida uning mavzusini ajratib ko'rsatish taklif etiladi.

Ommaviy shartnomaning huquqiy tabiati O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 354-moddasida mustahkamlangan shartnoma erkinligi prinsipiga ziddir, unga ko'ra fuqarolik bitimlari ishtirokchilari shartnoma tuzish va uning shartlarini belgilashda erkindir. Lekin ommaviy shartnoma esa shartnoma erkinligi tamoyilini cheklash vositalaridan biridir. Bunday cheklashning ma'nosi qonun chiqaruvchining shartnomaning iqtisodiy jihatdan zaif tomoni –

iste'molchini himoya qilish istagida ifodalanadi². Huquq fani iste'molchi nafaqat iqtisodiy nuqtai nazardan, balki sotib olingan mahsulot, ish, xizmat haqida ma'lumotga ega emasligi sababli ommaviy shartnomada zaif tomon ekanligini ta'kidlaydi. Yana shuni qo'shimcha qilish kerakki, ommaviy shartnomaning maqsadi fuqarolik-huquqiy bitimlar ishtirokchilari tomonidan uning suiiste'mol qilinishiga yo'l qo'ymaslik, shartnoma erkinligi asoslarini o'rnatishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 358-moddasi tahliliga asoslangan holda qayd etishimiz lozimki, fuqarolik huquqidagi ommaviy shartnoma – bu bunday shartnomani tavsiflash imkonini beradigan umumiy-majburiy xususiyatlar bilan birlashtirilgan, shuningdek iste'molchilar uchun teng sharoitlarni ta'minlashga qaratilgan fuqarolik-huquqiy shartnomalarning ma'lum bir guruhidir.

Ommaviy shartnomaning ishtirokchilari masalasiga to'xtaladigan bo'lsak, ommaviy shartnomaning ishtirokchilari masalasi fuqarolik huquqi olimlari orasida ommaviy shartnoma institutini tahlil qilishda eng muammoli tarzda muhokama qilinadigan mavzulardan biri hisoblanadi. Bu O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 358-moddasi matnining nomukammalligining natijasidir. Ushbu moddada tashkilot va unga murojaat qilgan shaxs ommaviy shartnomaning subyektlari sifatida ko'rsatiladi. Mazkur moddada keltirilgan tashkilotga fuqarolik huquqi tadqiqotchilari tomonidan tijorat tashkiloti sifatida qaraladi Xususan, V.R.Topildiyevga ko'ra, ommaviy shartnoma faqat tijoratchi tashkilot tomonidan tuziladi³.

² Егорова М.А. Проблемы изменения и расторжения публичных договоров // Законы России: опыт, анализ, практика. 2011. №2. С. 71 – 76.

³ Fuqarolik huquqi: o'quv qo'llanma. umumiy qism / R.Dj.Ruziyev, V.R.Topildiyev; mas'ul muharrir B.B. Samarxo'jayev. — T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. - 453-356-betlar.

Bilamizki, tijorat tashkilotlariga xo‘jalik shirkatlari va jamiyatlari, ishlab chiqarish kooperativlari, davlat va shahar unitar korxonalari kiradi. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 358-moddasining so‘zma-so‘z talqini tovarlarni sotuvchi, ishlarni bajaruvchi yoki iste‘molchiga xizmatlar ko‘rsatadigan shaxs tomonida harakat qiladigan shaxslar doirasining asossiz torayishi haqida xulosa chiqarishga asos beradi. Ommaviy shartnoma yakka tartibdagi tadbirkorlar va notijorat tashkilotlarga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda tatbiq etilmaydi. Bu qonunchilikdagi bo‘shliq hisoblanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarga tegishli qismda u tugallanadi, chunki agar qonun hujjatlarida, boshqa huquqiy hujjatlarda yoki huquqiy munosabatlarning mohiyatida boshqacha tartib nazarda tutilgan bo‘lmasa, tashkilot tushunchasi fuqarolarning yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilayotgan tadbirkorlik faoliyatiga nisbatan qo‘llanilmaydi.

Shuningdek, notijorat tashkilotlari ham tadbirkorlik faoliyatini faol amalga oshiradilar. Masalan, davlat va shahar ta‘lim yoki tibbiyot muassasalari pullik tibbiy va ta‘lim xizmatlarini ko‘rsatadilar. Ko‘pgina hollarda, ular “sukut bo‘yicha” tuzadigan shartnomalar bir qator bilvosita belgilar uchun ommaviy deb tasniflanishi mumkin. Bunda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda mahalliy davlat hokimiyati organlari o‘z qonun hujjatlari bilan o‘z tasarrufidagi muassasalarning pullik xizmatlari uchun narxlar ro‘yxatini tasdiqlaydi, muassasalar tomonidan ko‘rsatiladigan pullik xizmatlar uchun narx imtiyozlari va preferensiyalaridan foydalanadigan iste‘molchilar toifalarini tasdiqlaydi hamda kimlarga xizmat ko‘rsatilishi ham belgilab beriladi⁴.

⁴ Гражданское право: учебник: в 3 т. / С.С. Алексеев, И.З. Аюшеева, А.С. Васильев и др.; под ред. С.А. Степанова. М.: Проспект; Екатеринбург: Институт частного права, 2011. Т. 1. 640 с.

Bundan tashqari, notijorat tashkilotining bunday kelishuvi predmeti bo‘lgan huquqiy nizoning istiqboli, ommaviy shartnomaning professional ishtirokchilari kabi mahsulot, ish yoki xizmat ko‘rsatadigan yuridik shaxslarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatilmaganligi sababli ziddiyatli hisoblanadi. Pullik xizmatlar ko‘rsatuvchi davlat va munitsipal nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini tartibga solish nuqtai nazaridan, organlarning o‘zlari o‘z yurisdiksiyasi ostidagi muassasalarni fuqarolik javobgarligidan maksimal darajada himoya qilishga intilayotgani, davlat vakolatlaridan foydalanishi bilan vaziyat yanada og‘irlashadi.

Yuqorida keltirilgan asoslarga tayangan holda aytish mumkinki, tijorat tashkilotini ommaviy shartnomalarning majburiy ishtirokchisi sifatida ko‘rsatish ushbu moddada (O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 358-moddasi) qonun bilan ruxsat etilgan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi notijorat tashkilotlarga nisbatan oshirilgan talablarni qo‘llashni istisno qiladi. Ta‘sis hujjatlari, bu notijorat tashkilotlarni shartnoma tuzishga majburlash qiyinroq ekanligida ifodalanadi, ular tovarlar, ishlar, xizmatlar uchun narxlarni va shartnomaning boshqa shartlarini farqlashda cheklanmagan. Iste‘molchilarning ayrim toifalari uchun o‘zlari tanlagan imtiyozlar, chunki ular shartnoma erkinligi prinsipi bilan ishonchli himoyalangan.

Qonunchilikning tavsiflangan muammolari O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 358-moddasiga tegishli o‘zgartirishlar kiritish orqali hal qilinishi mumkin.

XULOSA

Ommaviy shartnoma – bu tashkilot iste‘molchi bilan tuzadigan shartnoma bo‘lib, tashkilot unga murojaat qilgan har bir shaxs bilan tovarlarni sotish, ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish shartnomalarini tuzishi shart. Ommaviy shartnoma

mazmuni barcha foydalanuvchilar uchun bir xildir, bundan imtiyozli huquqlarga ega bo'lgan fuqarolar mustasno. Shartnoma tuzishdan bosh tortish mumkin emas.

Muayyan fuqarolik-huquqiy shartnoma ommaviy shartnoma sifatida tasniflanishi uchun uning tarkibida quyidagilar bo'lishi lozim. Birinchisi, ushbu shartnomaning subyektlaridan biri tijorat tashkiloti bo'lishi kerak: unitar davlat yoki munitsipal korxonalar, xo'jalik shirkati yoki shirkat yoki ishlab chiqarish kooperativi. Ikkinchidan, qoida tariqasida, barcha tijorat tashkilotlari ommaviy shartnomaning potensial subyektlari sifatida tan olinmaydi.

Shartnoma, agar u daromad olish uchun o'z faoliyatini amalga oshiruvchi subyekt tomonidan taqdim etilgan bo'lsa, uni ommaviy deb atash mumkin. Bunday hujjat tadbirkorning taklif etilayotgan mahsulot, xizmat yoki ish bo'yicha majburiyatlarini belgilaydi. Bundan tashqari, ommaviy shartnomadagi majburiyatlar murojaat qilgan har bir kishiga nisbatan bajariladi.

Umuman olganda, ommaviy shartnoma tashkilot va iste'molchining haqiqiy iqtisodiy imkoniyatlarini shartnoma tuzish qobiliyati nuqtai nazaridan tenglashtiradi va shu bilan birga iste'molchilarni ham o'zaro bir-biri bilan tenglashtiradi, ba'zilar boshqalarga nisbatan kamsitishga yo'l qo'ymaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

I. Normativ-huquqiy hujjatlar:

- 1.1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: Adolat, 2023.
- 1.2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
- 1.3. O'zbekiston Respublikasining "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni.

1.4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ommaviy shartnomalar tuzish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori

II. Monografiya va darsliklar:

2.2. Fuqarolik huquqi: Darslik. I qism / Mualliflar jamoasi. – T.: TDYU nashriyoti, 2016.

2.3. Fuqarolik huquqi. Darslik. I qism. I.B. Zokirov. Mas’ul muharrir: X. Raxmonqulov: 4-nashr. Qayta ishlangan va to‘ldirilgan. – T.: TDYI nashriyoti, 2006.

2.4. Fuqarolik huquqi: o‘quv qo‘llanma. Umumiy qism / R.J. Ruziyev, V.R. Topildiyev; mas’ul muharrir B.B. Samarxo‘jayev. – T.: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.

2.5. Гражданское право: учебник: в 4 т. Т. 3 / отв. ред. Е.А. Суханов. М., 2023.

2.6. Гражданское право: учебник: в 3 т. / С.С. Алексеев, И.З. Аюшеева, А.С. Васильев и др.; под ред. С.А. Степанова. М.: Проспект; Екатеринбург: Институт частного права, 2011.

2.7. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. – М.: Статут, 2022.

III. Dissertatsiyalar va avtoreferatlar:

3.3. Kalashnikova G.A. Публичный договор: Дис. канд.юрид.наук. Краснодар, 2012.

IV. Ilmiy maqolalar:

4.1. Идрышева С.К. Об определении публичного договора в гражданском законодательстве Республики Казахстан и Российской Федерации // Журнал российского права. 2012. № 8. С. 100-108.

4.2. Ларина Т.В. Особенности правового регулирования публичного договора в России // Юрист. – 2004. № 4. С. 25-29.

4.3. Мухитдинов Н.Б. Оммавий shartnomalarda iste'molchilar huquqlarining himoyasi // O'zbekistonda demokratik islohotlarni chuqurlashtirishning dolzarb masalalari. – 2021. № 3. В. 45-50.

4.4. Петров А.И. Проблемы применения публичного договора в современной судебной практике // Вестник гражданского права. – 2019. № 2. С. 60-70.

4.5. Сафаров А.Р. Оммавий shartnoma subyektlari tarkibini takomillashtirish masalalari // Fuqarolik huquqining dolzarb masalalari: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Т.: TDYU, 2022. В. 112-115.